

ЛІЦЕНЗУВАННЯ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ УКРАЇНИ ЯК ОДИН ІЗ ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ АКЦІЙ

Досліджується питання ліцензування на ринку цінних паперів України та його важливість. Проаналізовано основні норми чинного законодавства та праці вчених, за допомогою яких врегульоване дане питання.

Ключові слова: акція, цінні папери, ліцензування.

Исследуется вопрос лицензирования на рынке ценных бумаг Украины, а также его важность. Проанализированы основные нормы действующего законодательства и труды ученых, с помощью которых урегулирован данный вопрос.

Ключевые слова: акция, ценные бумаги, лицензирование.

The question of licensing at the stock market of Ukraine and its importance is examined in this article. The fundamental norms of the prevailing legislature and works of scientists due to which this issue was regulated had been analyzed for achieving the target aim.

Key words: share, securities, licensing.

Поняття державного регулювання ринку цінних паперів можна визначити як адміністративно-правове регулювання, що містить широкий спектр публічно-правових гарантій правопорядку. Державне регулювання ринку цінних паперів спрямоване на організацію, здійснення контролю та нагляду за діяльністю на ринку цінних паперів, а також припинення правопорушень і притягнення винних осіб до юридичної відповідальності. До адміністративно-правових гарантій правопорядку на ринку цінних паперів України можна віднести: нормативно-правову регламентацію, яка реалізується шляхом розроблення та прийняття відповідними органами державної влади підзаконних нормативно-правових актів, що разом з Законами України формують законодавство, яке регулює ринок цінних паперів; реєстрацію емісії (здійснення випуску) акцій та інших цінних паперів; контроль за обігом цінних паперів українських емітентів як у межах, так і поза межами України; створення та забезпечення дієвого функціонування системи засобів захисту прав інвесторів; видачу ліцензій та спеціальних дозволів, за допомогою яких професійні учасники ринку цінних паперів здійснюють свою діяльність.

Питання ліцензування діяльності в окремих галузях господарювання висвітлювали у своїх працях науковці та практики різних періодів, зокрема, Т.М. Кравцова, О.М. Олейник, П.М. Пальчук, І.Д. Пастух, І.Л. Радик та ін. проте незважаючи на встановлення режиму ліцензування професійної діяльності на ринку цінних паперів.

З огляду на зазначене необхідно з'ясувати та підкреслити важливість здійснення ліцензування на ринку цінних паперів України як одного з основних напрямів державного регулювання обігу акцій, оскільки, як відомо, саме шляхом встановлення режиму ліцензування держава в особі органів виконавчої влади виконує контрольні функції щодо відповідних суб'єктів господарювання.

Ліцензування слід розглядати як процес, що здійснюється органами державної влади щодо видачі ліцензій на відповідний вид діяльності, а також здійснення наступного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання за умови виконання ліцензійних умов щодо даного виду діяльності. Порядок видачі ліцензій можна визначити як процес, що

включає в себе порядок видачі, переоформлення та анулювання ліцензії, а також стягнення необхідної плати за видачу ліцензії.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» ліцензування — видача, переоформлення та анулювання ліцензій, видача дублікатів ліцензій, ведення ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів, контроль за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов, видача розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування¹.

Кравцова Т.М. визначає ліцензування як особливу адміністративно-правову форму виконавчої діяльності державних органів, яка є діяльністю уповноваженого державного органу щодо видачі, переоформлення та анулювання державного дозволу на право провадження певних дій ліцензіатом, контролю за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов, видачі розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов, що мають юридичні наслідки для суб'єкта господарювання (ліцензіата) і юридично оформлюються у вигляді індивідуального правового акта — ліцензії².

Водночас у працях вчених — Козлова Ю.М., Тихомирова Ю.А. — визначено, що ліцензування — це особлива процедура спеціального визнання права господарюючого суб'єкта на ведення певного виду діяльності з дотриманням правил, норм, вимог і стандартів³. Інші вчені — А.Б. Агапов, О.М. Олейник — вважають, що ліцензування — це правовий режим початку здійснення й процесу подальшої реалізації окремих видів діяльності. Цей режим припускає: державне підтвердження й визначення меж права на здійснення господарської діяльності, державний контроль за її здійсненням, можливість припинення діяльності з особливих підстав органами держави⁴.

При вивченні питання ліцензування І.Л. Радик зосереджує увагу на його ознаках, серед яких: по-перше, процедура ліцензування господарської діяльності є формою її державного регулювання, що полягає в контролі за відповідним видом діяльності на певних умовах; по-друге — це захід прямого адміністративного впливу на суб'єктів господарювання, що зобов'язує їх діяти в чітко визначених межах та умовах; по-третє, ліцензування забезпечує належне функціонування механізму контролю за дотриманням суб'єктами господарських відносин ліцензійних умов і надає можливість оперативного реагування в разі допущення правопорушень у цій сфері⁵.

Варто погодитися з твердженням, що за своєю суттю ліцензування визначають як один із проявів дозвільного способу регулювання, що застосовується тоді, коли виникає потреба забезпечення суспільно значимих інтересів, коли «автономність» поведінки суб'єктів права може піти в протиріччя із цими інтересами⁶.

Досліджуючи питання здійснення ліцензування як одного із основних напрямів державного регулювання обігу акцій на ринку цінних паперів України, важливо зазначити, що Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку здійснює ліцензування професійної діяльності на ринку цінних паперів відповідно до Законів України, що регулюють ринок цінних паперів, нормативно-правових актів, прийнятих згідно з цими Законами, та з урахуванням вимог Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності».

Частиною першою ст. 9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» закріплено, що відповідно до спеціальних законів ліцензуванню підлягає серед інших видів господарської діяльності і професійна діяльність на ринку цінних паперів⁷.

П. 9 частини другої ст. 7 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» закріплено, що Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку відповідно до покладених на неї завдань у встановленому нею порядку видає, переоформлює, зупиняє дію або анулює ліцензії на провадження професійної діяльності на ринку цінних паперів та видає дублікати і копії таких ліцензій⁸.

Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку відповідно до покладених на неї завдань встановлює порядок та видає ліцензії, зокрема, що стосується акцій, на діяльність з торгівлі цінними паперами; на брокерську та дилерську діяльність, андеррайтинг, діяльність з управління цінними паперами; на депозитарну діяльність; на діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку та інші передбачені законодавством ліцензії на здійснення окремих видів професійної діяльності на ринку цінних паперів, а також анулює ці ліцензії в разі порушення вимог законодавства про цінні папери.

Порядком та умовами видачі ліцензії на провадження окремих видів професійної діяльності на фондовому ринку, переоформлення ліцензії, видачі дубліката та копії ліцензії, затвердженням рішенням Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку від 26 травня 2006 р. №345 (далі — Порядок), встановлено процедуру та умови видачі ліцензії на провадження окремих видів професійної діяльності на фондовому ринку (крім діяльності з управління активами інституційних інвесторів (діяльності з управління активами)), її переоформлення, видачі дубліката та копії ліцензії, перелік документів, які додаються до заяви про видачу ліцензії, її переоформлення, видачу дубліката та копії ліцензії, підстави відмови у її видачі. Цей Порядок визначає кваліфікаційні, організаційні та технічні вимоги, необхідні для отримання ліцензії на провадження окремих видів професійної діяльності на фондовому ринку, її переоформлення, видачі дубліката ліцензії та копії ліцензії⁹.

Окремими розділами зазначеного Порядку закріплено вимоги, що висуваються до торговців цінними паперами, зберігачів, реєстраторів та інших професійних учасників ринку цінних паперів.

Слід зазначити, що пунктом 2 розділу I Порядку визначено, що ліцензіат — професійний учасник фондового ринку, який має відповідну ліцензію, видану Комісією.

Професійний учасник фондового ринку має право проваджувати діяльність на всій території України після видачі відповідної ліцензії Комісією за умови вступу до саморегулюючої організації професійних учасників фондового ринку за відповідним видом професійної діяльності (за винятком фондової біржі та депозитарію) та внесення в установленому Комісією порядку запису про включення до державного реєстру фінансових установ, які надають фінансові послуги на ринку цінних паперів (пункт 8 розділу I Порядку).

Порядком також передбачено, що Комісія приймає рішення про видачу ліцензії або про відмову в її видачі у строк не пізніше ніж тридцять календарних днів від дати надходження заяви про видачу ліцензії та документів, перелік яких встановлено цим Порядком окремо за певним видом діяльності (п. 4 розділу IV Порядку).

Доцільно буде також зазначити, що окремими рішеннями Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку було затверджено Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на фондовому ринку, які визначають кваліфікаційні, організаційні, технологічні та інші вимоги для провадження професійної діяльності.

Так, наприклад, рішенням Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку від 26 травня 2006 р. №346 затверджено Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на фондовому ринку — діяльності з торгівлі цінними паперами, якими закріплено основні вимоги, обов'язкові для виконання ліцензіатами — торговцями цінними паперами, в тому числі банками, при провадженні діяльності з торгівлі цінними паперами¹⁰.

Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на фондовому ринку — діяльності з торгівлі цінними паперами чітко визначають особливості здійснення цього виду діяльності, зокрема, пунктом 5 глави 2 Ліцензійних умов провадження професійної діяльності на фондовому ринку — діяльності з торгівлі цінними паперами визначено, що ліцензіат для провадження професійної діяльності на фондовому ринку — діяльності з торгівлі цінними паперами повинен серед іншого: розробити положення про провадження діяльності з торгівлі цінними паперами; розробити положення про відокремлений підрозділ ліцензіата (крім банку) та/або спеціалізований структурний підрозділ, які прова-

дять діяльність з торгівлі цінними паперами (у разі їх створення); розробити положення про внутрішній контроль; розробити правила проведення внутрішнього фінансового моніторингу та програми його здійснення не пізніше першої проведеної операції або укладеного договору; розробити систему управління ризиками професійної діяльності з торгівлі цінними паперами (крім банку).

Необхідно також зазначити, якщо розглядати ліцензування як один із напрямів державного регулювання обігу акцій на ринку цінних паперів, то до процесу ліцензування варто віднести і контроль за здійсненням ліцензування.

Державний контроль у сфері ліцензування, на думку С.С. Вітвіцького, є різновидом державного контролю підприємницької діяльності, що здійснюється уповноваженими державними органами (їхніми посадовими особами) у конкретній сфері господарювання та за конкретних умов і полягає у визначенні видів підприємницької діяльності, яка підлягає ліцензуванню, оцінці реального стану господарської діяльності суб'єкта підприємництва, що є предметом ліцензування, застосуванні визначеного чинним законодавством порядку ліцензування, використання відповідних форм контролю та притягнення до юридичної відповідальності суб'єктів, які порушили вимоги законодавства у сфері ліцензування¹¹.

З метою попередження зловживань при купівлі та продажу акцій, запобігання заповідянню шкоди учасникам ринку цінних паперів шляхом маніпуляцій з інформацією про емітентів та їхні цінні папери Законом України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» передбачена відповідальність за маніпулювання цінами під час здійснення операцій з цінними паперами.

Також законодавством визначено, що Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку має право, зокрема, у разі порушення законодавства про цінні папери, нормативних актів Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку вносити попередження, зупиняти на термін до одного року розміщення (продаж) та обіг цінних паперів того чи іншого емітента, дію ліцензій, виданих Національною комісією з цінних паперів і фондового ринку, анулювати дію таких ліцензій (відповідно до п. 5 ст. 8 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні»).

Здійснення діяльності на ринку цінних паперів без ліцензії кваліфікується як серйозне порушення законодавства, оскільки така діяльність може ввести в оману інвестора та призвести до дезорганізації торгівлі цінними паперами. П. 2 частини першої ст. 11 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» передбачено, що Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку застосовує до юридичних осіб фінансові санкції за здійснення діяльності на ринку цінних паперів без спеціального дозволу (ліцензії), якщо законом передбачено одержання спеціального дозволу (ліцензії) для здійснення такої діяльності, — у розмірі від п'яти до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян¹².

Порядок зупинення дії та анулювання ліцензії на окремі види професійної діяльності на фондовому ринку затверджено рішенням Комісії від 23 червня 2006 р. №43213. П. 1 гл. 2 цього Порядку передбачено, що зупинення дії ліцензії застосовується за відповідною постановою про накладання санкції за правопорушення на ринку цінних паперів при встановленні порушень. Також цим Порядком, зокрема, п.1 г. 4 закріплено вичерпний перелік підстав для анулювання ліцензії (копії ліцензії). Серед підстав для анулювання ліцензії можна виділити, серед інших, наступні: встановлення факту передачі ліцензії або її копії іншій юридичній особі для провадження професійної діяльності на фондовому ринку; повторне порушення ліцензіатом законодавства; невиконання ліцензіатом вимог, установлених цим Порядком, щодо усунення порушень законодавства про цінні папери, за які дію ліцензії було зупинено; нездійснення ліцензіатом певного виду професійної діяльності на фондовому ринку протягом року (у тому числі з дати отримання ліцензії).

Порядком зупинення дії та анулювання ліцензії на окремі види професійної діяльності на фондовому ринку також передбачено наслідки анулювання ліцензії на певні види професійної діяльності на фондовому ринку.

Можна зробити висновок, що чинним законодавством чітко врегульовано питання ліцензування професійної діяльності на ринку цінних паперів, оскільки нормативно-правовими актами Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку затверджено Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на фондовому ринку, які визначають кваліфікаційні, організаційні, технологічні та інші вимоги для провадження кожного виду професійної діяльності. Саме тому можна стверджувати, що ліцензування на ринку цінних паперів займає вагомe місце в державному регулюванні як обігу акцій, так і цінних паперів загалом.

Також чинним законодавством передбачено вичерпний перелік підстав, за наявності яких може бути зупинено чи анульовано ліцензію на здійснення відповідного виду професійної діяльності професійному учаснику ринку цінних паперів.

Насамкінець, у межах даного дослідження варто зробити висновок, що ліцензування на ринку цінних паперів — це адміністративно-правова діяльність спеціального органу державної влади — Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку, що полягає у видачі, переоформленні та анулюванні ліцензій на здійснення професійної діяльності на фондовому ринку, також видачі дублікатів ліцензій, ведення ліцензійних справ і ліцензійних реєстрів, здійснення контролю за додержанням ліцензіатами законодавства у сфері ліцензування та виконання ліцензіатами ліцензійних умов щодо певного виду професійної діяльності на фондовому ринку.

1. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 01.06.2000 р. № 1775-III // ВВР України. — 2000. — №36. — Ст. 299. **2. Крайцова Т.М.** Ліцензування як адміністративно-правова форма діяльності виконавчих органів державної влади // Адміністративна реформа в Україні: шлях Європейської інтеграції: 36 наук. праць. — К.: Київ. Регіон. центр Акад. правових наук, 2003. — С. 111. **3. Костылева К.И.** Сущность лицензирования как административно-правового регулятора общественных отношений // Проблемы административного и административно-процессуального права (памяти Ю.М. Козлова) / Ред. кол.: Л.Л. Попов, А.Б. Агапов, Л.А. Калинина, Г.А. Кузьмичева. М., 2005. — С. 75. **4.** Там же. — С. 78. **5. Радик Л.Л.** Правові проблеми екологічного ліцензування: Дис. ... канд. юрид. наук. — Х., 2001. — С. 141 **6. Зенькович Е.В.** Рынок ценных бумаг: административно-правовое регулирование. — М.: Волтерс Клувер, 2007. — С. 119. **7. Про ліцензування певних видів господарської діяльності:** Закон України від 01.06.2000 р. № 1775-III // ВВР України. — 2000. — №36. — Ст. 299. **8. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні:** Закон України від 30.10.1996 р. № 448/96—ВР // ВВР України — 1996. — № 51. — Ст. 292. **9. Про затвердження Порядку та умов видачі ліцензії на провадження окремих видів професійної діяльності на фондовому ринку, переоформлення ліцензії, видачі дублікату та копії ліцензії:** Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 26 травня 2006 р. №345 // Офіційний вісник України. — 2006. №32 — Ст. 2353. **10. Про затвердження Ліцензійних умов провадження професійної діяльності на фондовому ринку — діяльності з торгівлі цінними паперами:** Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 26 травня 2006 р. №346 // Офіційний вісник України. — 2006. — №34 — Ст. 2432. **11. Вітвіцький С.С.** Державний контроль у сфері ліцензійної діяльності: Автореф. дис... канд. юрид. наук. — Х., 2004. — С. 10. **12. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні:** Закон України від 30.10.1996 р. № 448/96—ВР // ВВР України — 1996. — № 51. — Ст. 292. **13. Про затвердження Порядку зупинення дії та анулювання ліцензії на окремі види професійної діяльності на фондовому ринку:** Рішення Комісії від 23 червня 2006 р. №432 // Офіційний вісник України. — 2006. — № 34. — Ст. 2436.

